

המועצה הדתית שללה את תעודת הכשרות מבעל שני מלונות גדולים בבירה שהוא שותף עיקרי בבריכת השחייה המפורסמת.
(מתוך העתונות)

טובל ושרץ בידו: שלילת הכשרות ממלונותיו של שיף, בעלי "בריכת המריבה" (איור: אריה נבון, "דבר", 18.4.1958; המוזיאון הישראלי לקריקטורה ולקומיקס, באדיבות דוד נבון)

מי מריבה בעיר הקודש

מאבק החרדים נגד הקמת "בריכת ירושלים"

מנחם קרוי-קרץ

איש אגודת ישראל. ראשי תנועתו תכננו לשכן בו את אורחי "הכנסייה הגדולה הרביעית של אגודת ישראל", בשנה שלאחר מכן, ולקיים בו חלק מן האירועים. רבנים מאגודת ישראל ומחוגים אחרים תמכו במאבקם של מנהלי המלון, שנקלעו לקשיים כלכליים, לקבל הלוואה ממשלתית. בעל המלון, חיים שיף, החליט לבנות בו גם בריכת שחייה לשימוש האורחים. אנשי "נטורי קרתא" קיימו הפגנות ומחו על בניית בריכה מעורבת, שבה נשים וגברים ישהו יחד בלבוש חלקי, והם גם דרשו לשלול את כשרותו של המלון. הפגנותיהם חדלו תוך שבועות ספורים.

ארבע שנים לאחר מכן, בראשית שנת 1958, נודע על הכוונה לפתוח בריכת שחייה עירונית בשכונת המושבה הגרמנית בדרום ירושלים, בשטח ששימש את הלונה פארק העירוני.

5 ביולי 1958 נפתחה בנייני האומה תערוכה גדולה להצגת הישגי המדינה, שהייתה אחד משיאי חגיגות העשור. יום לפני פתיחת התערוכה התקיימה בירושלים ההפגנה הגדולה ביותר של הציבור החרדי מאז קום המדינה ועד שנות ה-70. המשתתפים מחו על הקמתה של בריכת השחייה הציבורית בירושלים ועל יחסה של המשטרה למפגינים נגדה קודם לכן. כשלושה חודשים לאחר מכן נפתחה הבריכה, נוכח קומץ קטן של מפגינים.

מי במים, מי באש

בסוף שנת 1953 הונחה אבן הפינה לאגף נוסף של מלון הנשיא, המפואר והחדש שבמלונות ירושלים. המלון נועד להיות כשר למהדרין, ובטקס נכח סגן ראש העירייה הרב משה פרוש,

חיים שיף (ציור: חגית שחל, hagitshahal.com)

בלא רישיון. נתגלעה גם מחלוקת בקרב המחנה הקיצוני עצמו: עמרם בלוי, שראה עצמו דוברם של הקיצונים שבקיצונים, מצא עצמו מול אופוזיציה מבית לאחר שביקר בחריפות את הרב פנחס אפשטיין - מנהיג העדה החרדית. בלוי נזקק למהלך שישב לו את מעמדו ויוכיח כי רק הוא מסוגל להרים את קרנה של העדה החרדית כולה.

בראשית 1958, מיד לאחר הנחת אבן הפינה לבריכה, החל בלוי לקיים עצרות מחאה. בפעמים הראשונות הצטרפו אליו רק כמה עשרות צעירים, והמפגינים נעצרו בידי המשטרה ושוחררו כעבור כמה שעות. ההפגנות הפכו לשגרה יום-יומית, והמשטרה החלה לעצור את המוחים לתקופות ממושכות. המפגינים נשפטו ושוחררו לאחר שהתחייבו לתשלום קנס כספי. בלוי ועמו עשרה מחבריו הודיעו שאינם מכירים בסמכותו של בית המשפט הציוני; הם העדיפו להישאר במעצר ולא לשלם דמי ערבות. למרות שבזו אותו, הטיל עליהם השופט קנסות קלים בלבד. תגובתו הרופסת עודדה את המחנה הקיצוני כולו, וגם את הרב אפשטיין, להצטרף לתומכי ההפגנות.

אגודת ישראל מול נטורי קרתא

לאחר הפגנה גדולה שבה נפצעו עשרות אנשים מקרב המפגינים והשוטרים, נעצרו עמרם בלוי ועמו כעשרים

חובשי כיפות ומגבעות בהסעה להפגנה הגדולה בט"ז סיון (4 ביוני 1967)

נטורי קרתא יפנו לאו"ם בתביעה לסילוק גו הפסלים ולסגירת הבריכה

**מטעם הדבנים
לידיעת הצבור
כי הרם רובץ על כל מי
שיבקר בבדיכת השחי'
המעורבת שבירושלם**

עמרם בלוי מפגין, לבוש שק (משמאל: כרוז שהופץ בירושלים)

צעיר חרדי מובא למעצר במגרש הרוסים (ארכיון המדינה)

מכתב למען אחד מעצורי "הברכה" המתועבת" (Mizrachi Bookstore, Brooklyn NY)

מה ירושלים ת"ו תמוז תש"ח
 אביב חיים הנכבד והגדול רח"ל
 זוקדיאן שליט
 אני כותב קצת משהו פנימאי בקר בזה 4 חודשים
 פלאו בית הסוהר. מני שהשתתף קהילתי
 וחלואה שהולכה מטעם הרשות היוונית נגד
 הברכה המתועבת הנשנית הירושלית.
 ועל קיבו מכות אכזריות ואולי שפוטו
 זמאסר מאוסק אספי. שרלאו חלואה שם וזקוק
 לרפואה ואולי ולפי נהקין אחרת וצדק
 נגד משהו חלואות ופחוקות נחואה מאד.
 משהו הצדק ות"ח לבדו צדק מאשקק
 ומאר הפלא הצילו מאסר נכס ולחשו
 לעזרת משפחתו שאזרה חשוקה ודחופה
 עשו זמאן כבוד הישע יתחיק ולחשן קדושת
 וירושלים וישראל.
 ומזכות פדיון שקלוית והנלות בשוה
 חצלו עם הטוב ומארהבה תרוממתה
 קנינות צדק.
 אפי משה שליט
 מניס אשכנזי
 Rabbi Ben Zion
 Ashkenazi
 Betz Kayeoff Shaarei Pina
 Jerusalem Israel

מחסידי. לקראת משפטם השני, הציעו כמה מראשי העדה החרדית לחיים שיף סכום נכבד על מנת שיהפוך את הברכה למקווה; שיף סירב. כחודש לאחר הנחת אבן הפינה הפכו ההפגנות למחזה שבשגרה, ומנו מאות ואף אלפי משתתפים. בשל כך עלה גם מספרם של השוטרים,

התייעצו עם הדמות התורנית הסמכותית דאז, ר' יצחק זאב הלוי סולובייצ'יק - הרבי מברסק. הרבי מברסק לא ראה בברכה איום ממשי על היהדות החרדית. הוא גם חשש מהיגררות לדפוס פעולה אקטיבי, שיטשטש את ההבדלים הרעיוניים והמעשיים שבין הקיצונים לבין המחנה החרדי המרכזי, שהסתייג מהפגנות ומחאות. לבסוף שינה את גישתו, בשל כמה גורמים עיקריים: ראשית, חוסר יכולתו לעכב את הקמתו של היכל שלמה, שהוקם ברוח התנועה הדתית-לאומית להיות "המרכז הרוחני היהודי העולמי"; שנית, הזעם על דבריו של מזכ"ל מפא"י, גיורא יוספטל, לראשי אגודת ישראל כי היהדות החרדית היא מיעוט מבוטל שאין להתחשב בו; ושלישית, השתלטותם של נטורי קרתא הקיצונים על סדר היום הציבורי, על חשבון הדרך החרדית המתונה של אגודת ישראל. גם מנהיגי היהדות החרדית בארצות הברית חשו כי הרבנים האנטי-ציונים שם, ובראשם הרבי מסאטמר, ניצלו את פרשת הברכה לקידום השקפתם הקיצונית, תוך זלזול ביהדות החרדית המתונה.

ברית פנחס, כלנתריזם ופולסא דנורא

הרבי מברסק מינה את מנחם פרוש להוציא את המחאה לפועל. בתוך שבועות ספורים שכנע פרוש רבנים ומוסדות חרדיים חשובים להצטרף להפגנה. הוא יזם אסיפות הסברה, שלח שליחים לרבנים וארגן את התשתית הלוגיסטית. פעולותיו כללו את כל המתנה הדתי, מראשי העדה החרדית ועד צעירי המזרחי. "למען עתיד בניך ובנותיך", קרא אחד הכרוזים שהופצו, "אחריות של דורות מוטלת עליך, אל נא תעמד מנגד!". בהפגנה שהתקיימה בירושלים ביום רביעי, ט"ז בסיון (4 ביוני) השתתפו עשרות אלפי אנשים. חלקם הובלו לירושלים באוטובוסים וברכבות שנשכרו למטרה זו. ההפגנה עוררה עניין ציבורי רב והגיעה לשיאה בתפילה המונית בלב ירושלים. להפגנת כוחה הפוליטי של אגודת ישראל פנו ראשיה לנשיא בבקשת חנינה למען יריביהם, אסירי נטורי קרתא הכלואים.

והללו נזקקו לפרשים ולזרנוקי מים כדי לפזר את ההפגנות שהלכו והפכו סוערות יותר. בראשית מרץ 1958 שוב נעצר בלוי, יחד עם כמה מראשי העדה החרדית, ונידון למאסר של ארבעה חודשים. בחג הפסח שוחררו העצורים לחופשה בת שבוע, ובסיומה התחדשו המהומות בשכונת מאה שערים ובאולמות המשפט. על בלוי נגזרו חמישה חודשי מאסר נוספים. ההפגנות הסוערות נגד הברכה הפכו גם לסלע מחלוקת בין הזרמים החרדיים: אגודת ישראל ונטורי קרתא רצו להשתמש במשבר שנוצר לקידום מעמדם בקרב הציבור החרדי, ולא שיתפו פעולה. אל המפגינים בירושלים הצטרפו גם אספות מחאה של חרדים בלונדון, בבואנוס איירס ובניו יורק (ראו מסגרת).

העיסוק הציבורי המתמשך בברכה הביא להפעלת לחצים על חיים שיף. הרבנות הראשית שללה את אישורי הכשרות של מלונותיו. ב-4 ביוני, במכתב פומבי לעיתון "ידיעות אחרונות", הודיע שיף כי לא ימכור את הברכה לחרדים. בתמיכת ההסתדרות ומפא"י, החליט למכור את חלקו למושב שורש שבהרי ירושלים.

דוברי העדה החרדית ניצלו את הבמה התקשורתית הממושכת שסיפקה המחאה. העיתונים הדגישו את עמדותיהם האנטי-ציוניות של המפגינים ואת האמונה היוקדת שבלבם. עצורי ההפגנות הבלתי חוקיות סירבו לשתף פעולה עם החוקרים, או להכיר בסמכותו של בית המשפט הישראלי. נוסף לכך, הם הזכירו את תמיכתם בניאום ירושלים, בהתאם להחלטת האו"ם משנת 1947 - סוגיה רגישה, שהוסרה מסדר היום הבין-לאומי רק שנים ספורות קודם. ראשי העדה החרדית התראיינו בעיתונות החילונית. הם תקפו את ראשי אגודת ישראל והמזרחי על חששם מלהתעמת עם הממשלה הציונית, האחראית להפרה בוטה של הצניעות במקום ציבורי, ודווקא בירושלים. מאחורי הקלעים קיימו ראשי אגודת ישראל פעילות פוליטית ושתדלנית לפתרון הבעיה. הם חשו כי מעמדה של תנועתם, כמייצגת האינטרסים של כלל הציבור החרדי, מתערער. הכעס על אלימות המשטרה כלפי המפגינים, שהיו מהזרם הקיצוני, עורר את זעמו של הציבור החרדי כולו. ראשי התנועה

דברים שמוחים משם

ב־23 במרץ 1958 קיימה "התאחדות הרבנים", אסיפת מחאה רבת משתתפים בניו יורק בנושא הבריכה בירושלים. בראש ההתאחדות, שהייתה ארגונם של הרבנים הקיצוניים והאנטי־ציונים, עמד ר' יואל טייטלבוים, הרבי מסאטמר. באסיפה השנתית של התאחדות הרבנים שהתקיימה כעבור כחודשיים, אשר בה נידונה גם פרשת הבריכה, ביטא ר' יואל את עמדותיו כלפי הציונות, מדינת ישראל ומנהיגיה של אגודת ישראל:

כיום כבר ידוע לכל, שהציונות היא שגרמה לכליון של ששת מליונים יהודים הי"ד, לא רק מצד שהרעילו לבבות ישראל בכפירתם המחפירה בכל קודשי ישראל [...] אלא בעיקר בשיטת הפוליטיקה שלהם ואי אחריותם הושמדו מליונים של יהודים שלפי דעתם המשובשת האמינו שרק בדמי ישראל יוכל להקים להם מדינה עצמאית. בחורבן הנורא של הנאצים היו כמה וכמה הזדמנויות להציל אלפי יהודים מכליון [...] והציונים לא חששו כלל להציל נפש אחת מישראל, ולא אכפת להם שישמידו הרבה מישראל.

[...] עם הקמת המדינה נתגשמה שאיפתה העיקרית של הציונות עוד יותר לעקור את הדת ח"ו [חס וחלילה] משרשה ולהראות לכל העולם שאין דת בישראל ח"ו [...] והנה לא רק הדתיים מעלימים את עיניהם מכל החורבן הנורא הזה, אלא לצערנו הטובים שבנו מבכרים יותר השתיקה מהדיבור".

ב־19 ביוני 1958, התקיימה הפגנה של מאות חרדים מול הבית הלבן בווינגטון. בחלק מהכרוזים שחולקו במהלך ההפגנה הושוותה מדיניותה של מדינת ישראל כלפי החרדים לזו של הנאצים. לאחר ההפגנה התעוררו תגובות נזעמות בציבור היהודי: הארגונים האורתודוקסיים מחו על מעשיה של התאחדות הרבנים ויצאו נגד ר' יואל, שהיה הרוח החיה ביוזמותיה; הרב יהודה לייב הכהן פישמן־מימון, מראשי המזרחי, הציע להחרימו. בתגובה, איימו חרדים קיצונים בישראל להטיל חרם על הרב פישמן, ואף להטיל עליו "פולסא דנורא". ר' יואל עצמו התערב ומנע את המהלך.

בראשית יולי 1958 נערכו בעיר ניו יורק חגיגות העשור למדינת ישראל. מול אלפי החוגגים ליד מלון "וולדורף אסטוריה" הפגינו עשרות קנאים שנשאו שלטים וחילקו כרוזים בגנות המדינה. חסידי סאטמר אף איימו על בעלי המלונות הגדולים כי לא ישכרו עוד אולמות במלונות שבהם התקיימו אספות תמיכה בציונות. בסוף אותה שנה ביקר בניו יורק חיים משה שפירא, שר הפנים ואיש המפד"ל, שסייע מאחורי הקלעים בהקמת "קרית יואל", השכונה שהקימו חסידי סאטמר בבני ברק. במהלך ביקורו נפגש שפירא עם ר' יואל, ובשיחתם נתגלעו חילוקי דעות מהותיים בכל הקשור ליחסם של חסידי סאטמר אל מדינת ישראל. נראה כי לאחר שיחה זו הבין ר' יואל כי סבלנותו של הציבור הישראלי ושל ממשלתו פקעה. בשנים העוקבות שככה עוצמת ההפגנות של החרדים בארצות הברית נגד מדינת ישראל.

אנשי נטורי קרתא, ובראשם בלוי, חשו כי אגודת ישראל קידמה את מעמדה בציבור החרדי על חשבונם־הם, לאחר שיזמו את המחאות ושילמו מחיר כבד. הם החליטו להעביר מסר: בצאתם של מנחם פרוש ואביו מסעודת הודיה בביתו של אחד העצירים ששוחררו, הותקפו השניים בידי קיצונים והוכו נמרצות. האירוע לא זכה לתשומת לב בעיתונות החרדית והכללית, אולם ראשי אגודת ישראל לא התערבו יותר בפרשת הבריכה.

התעלמות העירייה מדרישות החרדים הביאה להתעצמות ההפגנות, והמשטרה נאלצה להשתמש בכוח רב לפיזורן. "מעריב" פרסם כי בכונתם של חברי "ברית פנחס – ארגון קנאי הדת", יוצאי אצ"ל ולח"י, לפוצץ את מתקני הבריכה ולהתנקש בחייו של רחמים קֶלְנֶתֶר. כלנתר ערק שנים קודם לכן מסיעת "הפועל המזרחי" בעירייה אל מחנהו של ראש העירייה אגרון, שהסכים לבניית בית כנסת רפורמי ובריכה מעורבת בירושלים; בתמורה זכה כלנתר למינוי לסגן ראש העירייה – ולהכנסת הביטוי "כלנתרזים" ללכסיקון הפוליטי בישראל.

ב־28 ביולי 1958 נפתחה הבריכה. המשטרה הכריזה על כוננות מוגברת, וחיפשה את אנשי ברית פנחס. בד"ץ העדה החרדית הכריז כי יטיל חרם על כל מי שיתרחץ בבריכה, והציבור נקרא להחרים את מלונותיו של חיים שיף. אולם ההפגנות דעכו במהרה. נטורי קרתא מיצו את פוטנציאל המחאה, ואף הרבי מסאטמר ביקש מהעדה החרדית למתן את פעילותה (ראו מסגרת). בסתיו 1959 החליטו שלושת דיני הבד"ץ של העדה החרדית – הרבנים אפשטיין, יונגרייז ורייזמן – להטיל קללת "פולסא דנורא" על ראש העירייה אגרון. הוא נפטר כעבור שבועות ספורים, ב־1 בנובמבר, וכרוז מטעם "שלומי אמוני ישראל" הכריז: "הפולסא דנורא עשה את שלו – אגרון מת". אגודת ישראל חזרה למסלול הפעילות השתדלני שלה. רק כעבור כ־20 שנה ארגנה הפגנת ענק, הפעם נגד הקמת אצטדיון הספורט העירוני בשכונת שועפאת בירושלים. בעלי הבריכה ביקשו לאחרונה לבנות במקומה בניין מגורים וחניון, אך בעקבות מאבק התושבים הוחלט ש"בריכת המריבה" תישאר פתוחה לציבור ובעלות העירייה.

הזהרו בגחלתו

הפולסא דנורא עשה את שלו

אגרון מת

מסכן אזהרה לכל אחד ואחד כי גם בתוספה חשיכה זו מתוך ההסתר פנים
עני דמים את יד ה' והשגתו הפרסית כי כוחו של בית דין צדק הקבת
בידולים איום ונורא. ודבריהם נשמעים בשמים.
חופ על נפשותיכם הזהרו בגחלתו, אל תשתתבו חלילה
בבחרת שמאסרו על ידם. וזה' התשועה.
שלומי אמוני ישראל

בריכת המריבה כיום (צילום: דוד אסף)

(אסף הספרייה הלאומית)

לעיון נוסף

1. נ' וייס, "המים שהבעירו את ירושלים", משפחה, כ"ה בחשוון תשס"ז, עמ' 36–42.
2. ד"ר רוטר, "המערכה על קדושת ירושלים", המבשר, י"ג בסיון תשע"ב, עמ' 12–17.